

НАУКОВА ДУМКА ХХІ СТ. ПРО ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ

Досліджується стан наукової думки в ХХІ ст. про просторово-часові особливості злочинності. Аналізуються праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблематиці просторово-часових особливостей злочинності. На їх основі виділяються перспективні напрями досліджень просторово-часових особливостей злочинності.

Ключові слова: злочинність, злочин, просторово-часові особливості злочинності, картографування злочинності.

Постановка проблеми. Комплексний аналіз злочинності не можливий без дослідження її кількісних і якісних показників, таких як стан, структура, характер, динаміка та ін. До таких показників відноситься і «географія злочинності», без дослідження якої, на думку автора, аналіз злочинності буде неповним. Приділяючи увагу «географії злочинності» як її показнику, важливим є дослідження наукової думки про такий показник. Характеризуючи **ступінь наукової розробки** проблеми, зазначимо, що на сьогодні відсутні комплексні дослідження наукової думки ХХІ ст. про просторово-часові особливості злочинності, у зв'язку з чим автор поставив собі за **мету** дослідити її розвиток на основі праць вітчизняних і зарубіжних учених.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, у вітчизняній літературі питання просторово-часових особливостей злочинності залишається мало розробленим, хоча такі відомі українські кримінологи, як О.М. Джужа та Ю.Ф. Іванов, І.М. Даньшин і В.В.Голіна, Ю.В. Александров і А.П. Гель, А.П. Закалюк висвітлювали у своїх працях це питання. Так, О.М.Джужа і Ю.Ф. Іванов визначають «географію» злочинності, як один із показників злочинності, і дають їй таке визначення: ««географія» злочинності – це розповсюдження її у різних регіонах (територіях) держави, областях, районах, містах, селищах». Виявлення та взяття до уваги територіальної різниці в географії злочинності, пишуть О.М.Джужа і Ю.Ф. Іванов, ключ до ефективних заходів щодо запобігання злочинам. Також ці автори, посилаючись на Г.Й. Шнайдера, дають визначення «топографії» злочинності: «це безпосереднє місце вчинення злочину (магазини, вокзали, квартири, парки тощо)». І.М. Даньшин і В.В.Голіна у підручнику «Кримінологія: Загальна та Особлива частини» відносять «географію» злочинності до показників структури злочинності і визначають її як адміністративно-територіальне поширення злочинів. Ю.В. Александров і А.П. Гель визначають «географію злочинності», як

поширеність злочинності на певній території, що характеризується кількісними та якісними (структурними) показниками злочинності в різних регіонах. Окрім визначення, дані автори зазначають, чим може зумовлюватись географія злочинності, наприклад: економічними, історичними, етнічними особливостями регіонів. А.П. Закалюк у праці «Курс сучасної української кримінології: теорія і практика» як різновид кримінологічного порівняльного аналізу виділяє вивчення територіальних відмітностей злочинності. Саме у А.П. Закалюка міститься найбільш повна характеристика просторово-часових особливостей злочинності серед вітчизняних кримінологів. Учений виділяє методи їх дослідження (динамічний і статистичний), три стадії аналізу територіальних відмітностей злочинності, а також наголошує на необхідності проведення комплексного кримінологічного аналізу територіальних відмітностей злочинності. У цілому зазначимо, що дана інформація зорієнтована на проведення практичного дослідження. А.П. Закалюк відносить географію злочинності до основних показників злочинності поряд з рівнем, інтенсивністю, динамікою і структурою злочинності, однак визначення поняття не дає. **Отже, ми можемо констатувати, що у вітчизняній літературі не існує єдиної думки про місце «географії злочинності» в системі показників злочинності.**

Проблемі просторово-часових особливостей злочинності не було присвячено жодної монографії або книги. За період незалежності України видано лише кілька статей, присвячених даній проблематиці, серед яких варто відзначити праці С. Мінченко, І. Топольскової, Ф. Кіпача.

Стаття С. Мінченко «Методологічні аспекти аналізу злочинності в регіоні» стала першою за часів незалежної України, що повністю присвячена просторово-часовим особливостям злочинності. Її автор дає коротку характеристику історії досліджень просторово-часових особливостей злочинності, виокремлює терміни, що вживаються для означення досліджень злочин-

ності в територіальному розрізі. Зокрема С. Мінченко пропонує використовувати такий термін, як «регіональна злочинність». Автор розкриває суть терміна «регіональна злочинність», наводить основні її функції та визначає практичну необхідність таких досліджень. Стаття І. Топольскової «Аналіз методології комплексного кримінологічного дослідження дитячої злочинності в регіоні» вийшла у 2011 році. Питання методології, пов'язані з регіональним дослідженням злочинності І. Топольскової виділяє як найбільш пріоритетний напрям сучасної кримінології. Коротко розглядаючи історію територіальної злочинності та виділяючи терміни, які використовуються в науковій літературі, І. Топольскової пропонує власне визначення – «регіональна дитяча злочинність», яке, на її думку, «...якраз і відображає територіальні, історичні, економічні, соціальні й інші особливості (відмітності) тих же явищ, процесів і їх властивостей, які притаманні дитячій злочинності в окремо взятому регіоні». Далі автор наводить власну методику дослідження злочинності в регіоні, підсумовуючи, що «...запропонована в праці методологія регіонального аналізу дитячої злочинності може бути основою при розробці комплексної програми щодо попередження дитячої злочинності в кожному окремо взятому регіоні». У 2011 році вийшла стаття Ф. Кіпчача «Географія загальної злочинності в Україні». Ця стаття написана не юристом-кримінологом, а кандидатом географічних наук, доцентом, працівником географічного факультету Львівського національного університету ім. І.Франка. Автор, використовуючи формули розрахунків коефіцієнта злочинності та питомої ваги злочинності, досліджує дані про злочинність у країні за період з 1985 до 2008 років по областях, визначає питому вагу тяжких і особливо тяжких злочинів, частку жінок і неповнолітніх, що вчинили злочини у структурі населення та ін. Ф. Кіпчач, зважаючи на значення показників активності злочинів в Україні, пропонує об'єднати області в п'ять груп регіонів. Однак автор у цій статті фактично відобразив дані офіційної статистики, при цьому не дуже вдаючись у кримінологічні поняття і терміни. Тому, на нашу думку, ця стаття з кримінологічного погляду написана «досить просто» і не містить значних кримінологічних висновків. **Отже, питання просторово-часових особливостей злочинності на сьогодні мало розроблене і потребує подальшої розробки у вітчизняній літературі.**

С.І. Нежурбіда у статтях «Відмітності злочинності міста Чернівців і районів Чернівецької

області», «Злочинність у зарубіжних країнах як об'єкт порівняльної кримінології», ««Регіональний» підхід до порівняльно-кримінологічних досліджень: сутність, стан і можливості», «Глобальна картина умисних убивств: погляд крізь призму розвитку людського потенціалу» торкається проблеми просторово-часових особливостей злочинності. Так, у статті «Відмітності злочинності міста Чернівців і районів Чернівецької області» С.І. Нежурбіда досліджує просторово-часові особливості злочинності, порівнюючи дані про злочинність міста Чернівців і районів Чернівецької області з використанням судової статистики. У статті «Глобальна картина умисних убивств: погляд крізь призму розвитку людського потенціалу» С.І. Нежурбіда проаналізував дванадцятий Огляд ООН щодо тенденцій в області злочинності і функціонування системи кримінального правосуддя (2010 р.), аналіз даних якого, на його думку, дозволяє відтворити глобальну картину злочинності в цілому. У статті С.І. Нежурбіда на основі отриманих даних досліджує просторово-часові особливості умисних убивств, в результаті чого виділяє найменш криміногенні за цим показником країни світу. У статті «Теорія соціальної дезорганізації: генезис, основні положення та вплив на кримінологічну думку сучасності» С.І. Нежурбіда, досліджуючи генезис теорії соціальної дезорганізації, досліджує основні праці вчених Чиказької школи, ідеї яких взяли за основу К.Шоу і Г.Мак-Кей – засновники нового напрямку досліджень просторово-часових особливостей злочинності. Отже, **ми можемо відзначити суттєвий внесок С.І. Нежурбіда в розвиток досліджень просторово-часових особливостей злочинності в Україні.**

У ХХІ столітті регулярно публікуються звіти під патронатом Організації Об'єднаних Націй, присвячені різним видам злочинів. Так, починаючи з 1997 року, щорічно публікується «World Drug Report» – звіт, який показує одну з найбільш повних картин про наркозлочинність і її види у світі. Також регулярно виходять регіональні і тематичні звіти з проблеми транснаціональної організованої злочинності, а в 2010 році опублікований глобальний звіт під назвою «Глобалізація злочинності – оцінка загрози транснаціональної організованої злочинності» (The Globalization of crime – A transnational organized crime threat assessment). Щорічно представники ООН збирають дані щодо основних, найтяжчих видів злочинів, таких, як убивства, розбої, грабежі, крадіжки та ін., і публікують звітні таблиці по кожному з них. Так, дані по вбивствах, пред-

ставлені більш ніж за 200 країнами, починаючи з 1995 року, дані по грабежах, розбоях і крадіжках представлені більш ніж за 120 країнами починаючи з 2003 року. Вказані таблиці містять число скоєних злочинів і їх відсоток у розрахунку на 100 тисяч населення країни. Усі ці дані є базою для нових досліджень просторово-часових особливостей злочинності, оскільки вони вже містять і просторову, і часову складові для дослідження «географії злочинності», а тому, на думку автора, на сьогоднішні дані, які публікуються ООН, є одним з основних джерел для дослідження просторово-часових особливостей злочинності, як у світі, так і в окремо взятому регіоні.

На сьогодні, вже маючи в достатній кількості дані про злочинність, отримані з різних джерел (насамперед з поліцейської та судової статистики, а також соціологічних і кримінологічних опитувань населення), дослідження просторово-часових особливостей злочинності проводяться авторами досліджень, як і раніше, на базі однієї-двох країн. І якщо раніше це диктувалося недостатньою кількістю статистичних даних, то на сьогоднішні їх кількість настільки значна і різноманітна, що, зіставляючи дані більшої кількості країн між собою, автори ризикують втратити ту основну, поставлену на початку їхнього дослідження мету.

Проблемі просторово-часових особливостей злочинності у XXI ст. присвячені праці вчених багатьох країн Європи, у Німеччині – Х.-Д. Швінд «Злочинність як явище в довгостроковому порівнянні на прикладі одного великого німецького міста: Бохум 1975-1986-1998», Й. Люф «Регіональний кримінологічний аналіз», Г. Глясе, Р. Пютц і М. Рольфес «Просторова (не) безпека, злочинність і політика в галузі безпеки: найважливіші проблеми географії злочинності», Б. Беліна «До критики географії злочинності та картографування злочинності», в Британії – К. Бренсдон «Візуалізація простору і часу на прикладі злочинів: Порівняння методів», Е. Ньютон і К. Боверс «Географія пошкодження автобусних зупинок: вплив злочинності, характеристики околиць і землекористування», М. О'Браен і М. Яр «Кримінологія: ключові концепції», в Нідерландах – В. Бернаска «Квартирні крадіжки зі зломом», М. Ламмерс і В. Бернаска, в Бельгії – М. Хоуге «Безробіття, нерівність, бідність і злочинність: просторова структура розподілу злочинних діянь у Бельгії, 2001-2006», Т. Дамс, Е. Мей і Л. Роберт «Злочинність, кримінальне правосуддя і кримінологія в Бельгії», в Італії – М. Мелоні «Внесок географічного профілювання злочинності в розслідуванні вбивств»,

С. Ланчіано і С. Третта «Чи не має географія злочинності більше секретів?», у Польщі – Б. Грузинська «Злочинність у Центральних і Східних Європейських Країнах у розширеній Європі»; «Злочинність у розширеній Європі: порівняння рівня злочинності і віктимізаційних ризиків», в Росії – Бадов О.Д., Забрянський Г.Й., Лунев В.В., Долгова А.І., Сутурін М.О. та інші. У США та Канаді проблемі просторово-часових особливостей злочинності присвячені праці – П. Роджерсон і Й. Сун «Просторовий моніторинг географічних закономірностей: застосування при аналізі злочинів», Л. Анселін «Просторовий аналіз злочинності», Х. Жан і М. Петерсон «Просторовий аналіз злочинності в районі Омахи, Небраска з використанням альтернативних заходів рівня злочинності», Д. Каплан «Картографія просторового впливу корелятивів злочину», С. Коломбі «Злочинна карта Квебеку» та ін. **Отже, можемо констатувати, що в країнах Європи, США, Канаді та ін. країнах світу питанню «географії злочинності» приділяється значна увага при аналізі злочинності.**

У XXI ст. у США, Канаді, Англії та в інших країнах світу просторово-часові дослідження злочинності відіграють, як і раніше, провідну роль у розробці програм щодо протидії злочинності. На перший план виходять сучасні комп'ютерні технології, такі як картографування злочинності («crime mapping») та «Географічна інформаційна система» (ГІС). ГІС допомагає виявити загальні тенденції, типові ситуації та взаємозв'язки між різними злочинами. Ці функції дозволяють проводити аналіз криміногенної обстановки, допомагають у плануванні заходів і сприяють більш ефективному розподілу сил і коштів правоохоронними органами. За допомогою цієї системи стає можливим проведення аналізу просторово-часових особливостей злочинності в певному населеному пункті. Наносячи за допомогою ГІС-програми на карту міста позначки (наприклад: трикутник, квадрат, коло), і приписуючи кожній позначці певне значення (наприклад: трикутник-вбивство), дослідник може картографувати злочинність. На основі такого картографування можна виявити, в якому районі/на якій вулиці міста, зафіксовано найбільшу кількість злочинів певного, обраного виду, за визначений період часу (рік, півріччя, місяць, тиждень). Це дасть змогу провести дослідження просторово-часових особливостей злочинності і в подальшому спланувати ефективні та своєчасні заходи протидії правоохоронними органами.

Уже в XXI столітті, як зазначають А. Пі-

квейро і Д. Вайсбурд, за допомогою таких інновацій акцент досліджень просторово-часових особливостей злочинності змістився від дослідження міст до дослідження мікроодиниць міста – вулиць, або навіть конкретних адрес, де найчастіше вчиняються злочини.

На сучасному етапі розвитку просторово-часових особливостей злочинності ці два напрями досліджень існують самостійно і не залежать один від одного, оскільки представники «нового» напрямку зосереджують свою увагу на проблемі злочинності на обмеженій по території ділянці простору (як правило великому місті), а представники «традиційного» напрямку досліджують злочинність у межах країни чи кількох країн, і розглядають проблему злочинності для країни в цілому, не зосереджуючи увагу на окремих, конкретних містах.

Проаналізувавши вітчизняні та зарубіжні праці, можемо стверджувати, що дослідження просторово-часових особливостей злочинності має кілька рівнів: 1) мікрорівень (дослідження просторово-часових особливостей злочинності населеного пункту, міста); 2) мезорівень (дослідження просторово-часових особливостей злочинності країни); 3) макрорівень (дослідження просторово-часових особливостей злочинності в межах об'єднання країн або в межах континенту, чи навіть світу в цілому).

На сьогодні, на сучасному етапі розвитку наукової думки про просторово-часові особли-

вості злочинності, два виділені нами напрями, на думку автора, мають перспективу для подальшої розробки в наукових працях про просторово-часові особливості злочинності.

Отже, враховуючи наведене, спробуємо зробити висновки щодо розвитку наукової думки ХХІ ст. про просторово-часові особливості злочинності. Розвиток наукової думки про просторово-часові особливості злочинності в ХХІ столітті відбувається в основному за кордоном – у Німеччині, Великобританії, Італії, Бельгії, Нідерландах, США, Канаді, Японії, Австралії та багатьох інших. В Україні, на відміну від цих країн, наукова думка про просторово-часові особливості злочинності і на сьогодні залишається мало розробленою і недостатньо досліджуваною. Домінуючою на сучасному етапі розвитку наукової думки про просторово-часові особливості злочинності стає тенденція до дослідження злочинності в окремих містах і регіонах, що з розвитком комп'ютерних програм, таких як ГІС (GIS), і сучасних засобів отримання і збору інформації, стає більш інформативним, дієвим і ефективним в плані протидії злочинності. На сьогодні можна говорити про існування двох перспективних напрямів у дослідженнях просторово-часових особливостей злочинності, – «нового», представники якого зосереджують свою увагу на проблемі злочинності, як правило, у великих містах, і «традиційного», представники якого досліджують злочинність у межах країни чи кількох країн.

Стаття надійшла до редколегії 13 вересня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії В.Я. Марчаком.

A.V. Savchuk

THE XXI CENTURY SCIENTIFIC THOUGHT ON SPATIO-TEMPORAL FEATURES OF CRIMINALITY

Summary

The author examines the state of the twenty-first century scientific thought about the spatiotemporal peculiarities of crime. This article analyzes the works of local and foreign scientists that highlight the spatiotemporal peculiarities of crime. On this basis, the author highlighted promising areas of research in the spatiotemporal peculiarities of crime.

Key Words: criminality, crime, spatiotemporal peculiarities of crime, crime mapping.

A.V. Savchuk

НАУЧНАЯ МЫСЛЬ ХХІ СТ. О ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ПРЕСТУПНОСТИ

Аннотация

Исследуется состояние научной мысли ХХІ века о пространственно-временных особенностях преступности. Анализируются труды отечественных и зарубежных учёных, посвященные проблематике пространственно-временных особенностей преступности. На их основе выделяются перспективные направления в исследованиях пространственно-временных особенностей преступности.

Ключевые слова: преступность, преступление, пространственно-временные особенности преступности, картографирование преступности.